

HUKUKİ VE TOPLUMSAL BOYUTUYLA ÇOCUK GELİN OLGUSU VE 2010 SONRASI TÜRK SİNEMASININ ÇOCUK GELİNLERİ

Güliz ULUÇ

Ege Üniversitesi

İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

guliz.uluc@ege.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8777-2841>

Alper ERÇETİNGÖZ

Adnan Menderes Üniversitesi

İletişim Fakültesi Sinema Anabilim Dalı

alper.ercetingoz@adu.edu.tr

Bilal SÜSLÜ

Ege Üniversitesi

İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

bilal.suslu@ege.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesini, ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan ‘çocuk gelin’ olgusu oluşturmaktadır. Modern toplumlarda, on sekiz yaşın altında yapılan her evliliğe ‘çocuk evliliği’, bu evliliğe mecbur bırakılan kız çocuklarına da ‘çocuk gelin’ denilmektedir. Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere göre erken evlilikler, temel bir insan hakkı ihlali ve kız çocuklarına yönelik bir şiddet eylemi olarak kabul edilmektedir. Buna karşın, evlilik yaşına gelmemiş bir çocuğun hukuki olarak olmasa da, sosyolojik anlamda evlendirilmesi tüm dünyada görülen bir durumdur. Türkiye’de, toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdüren çocuk gelin sorununa ilişkin, özellikle 2010 yılı ve sonrasında toplumsal bir farkındalık yaşandığı görülmektedir. Çalışmada, geniş kitlelere ulaşabilen bir kitle iletişim aracı olarak sinemanın, bu toplumsal bilinçlenmedeki rolü araştırılmaktadır. 2010 sonrasında gösterime giren *Lal Gece*, *Halam Geldi*, *Yarım*

Geliş Tarihi: 15.06.2018, Kabul Tarihi: 15.08.2018, DOI NO: 10.17932/IAU.IAUD.m.13091352.2018.4/40.95-120

Araştırma Makalesi - Bu makale Turnitin programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi

ve *Tereddüt* filmleri olay örgüsü, konuyu ele alış şekli ve temsil düzeyi açısından niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmekte; bu filmler çerçevesinde sinemanın, sorunun çözümüne katkı sunup sunmadığı araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Erken Evlilik, Çocuk Gelin, Ulusal Mevzuat, Uluslararası Mevzuat, Sinema*

CHILD BRIDES PHENOMENON WITH LEGAL AND SOCIAL DIMENSIONS AND CHILDS BRIDES OF TURKISH CINEMA AFTER 2010

ABSTRACT

The conceptual framework of this study consists of “child brides” issue at national and international legislation. In modern societies, marriages under the age of 18 are defined “child marriages” and these children, who are forced to marry under the age of 18 are called “child brides”. According to national and international legal regulations, it is accepted as a fundamental violation of human rights and violence against girls. Despite all the regulations, child marriages which are not juristically but sociologically can be seen all over the world. In Turkey, child brides are still a social problem. But it is observed that there was a social awareness especially in 2010 and after. In the study, it is researched the role of cinema which is a medium of mass communication in this social awareness. Four films called *Lal Gece*, *Halam Geldi*, *Yarım* and *Tereddüt* which are shown at cinema after 2010 are analyzed through their plot, subject and representation level by qualitative content analysis method and it is investigated whether the cinema contributes to the solution of the problem.

Keywords: *Early Marriage, Child Brides, National Regulations, International Regulations, Cinema*

GİRİŞ

‘Çocuk gelin’* kavramı, fizyolojik ve psikolojik açıdan evlilik ve çocuk doğurma sorumluluğu taşımaya hazır olmadan ve genellikle on sekiz yaşından önce evlilik gerçekleştiren kız çocuklarını ifade etmek için kullanılmaktadır [1] (Aktaran Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 131). Bu doğrultuda, on sekiz yaşın altında yapılan her evlilik ‘çocuk evliliği’, evlenen kız çocuğu da ‘çocuk gelin’ olarak adlandırılmaktadır (Çakmak, 2009: 1). Erken evlilikler, çoğunlukla resmîyetin söz konusu olmadığı ve yasal anlamda bağlayıcı hakları kapsamayan

* Çocuk ve gelin kavramlarının bir arada kullanımı, erken evliliğe masumiyet kazandırabileceği gerekçesiyle kimi uzmanlar tarafından sakıncalı görülmele birlikte (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015), soruna dikkat çekme ve kamuoyu yaratma açısından daha çarpıcı bir ifade olması ve literatürde bu şekilde yer alması nedeniyle çalışmada çocuk gelin kavramı kullanılmaktadır.

dini evlilikler şeklinde gerçekleşmektedir (Boran vd., 2013: 58). Dolayısıyla çocuk evliliği ve çocuk gelin kavramlarıyla, yasal olarak gerçekleştirilen evlilikler değil, sosyolojik anlamda yapılan evlilikler kastedilmektedir. Gerek kültürel gerekse de hukuki açıdan uygulamada farklı yaklaşımların sergilendiği evlilik kavramı, genel anlamda evrensel bir değer olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, çocuk yaşta yapıldığı takdirde evliliğin yanlış olduğuna ve engellenmesi gerektiğine ilişkin, gelişmiş ülkelerin yasalarında uygulamada birlik sağlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, gelişmiş ülkelerde ‘çocuk evliliği’, temel bir insan hakkı ihlali ve kız çocuklarına yönelik şiddet olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut yasalar aracılığıyla çok sayıda yasaklayıcı düzenleme yapılmasına rağmen, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de erken evliliklerin toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) her yıl düzenli olarak yayınladığı veriler, günümüzde Türkiye’deki çocuk gelin sayısının hala ciddi oranlarda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, aynı istatistiklerde bu sayının 2010 yılından bugüne neredeyse yarı yarıya azaldığı da dikkat çekmektedir (TÜİK, 2018). Gazete, radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projelerinin bu süreçte yaşanan düşüşe katkısı olabileceği gibi, bir diğer kitle iletişim aracı olan sinemanın da olumlu etkilerinin olabileceği varsayımında bulunulabilir. Çünkü, toplumsal sorunlar söz konusu olduğunda sinema, sorunu etkili bir şekilde ifade etme ve bu etkili söylemi geniş kitlelere yayabilme potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda, 2010 sonrası Türk sinemasındaki çocuk gelin temsillerine odaklanan bu çalışmada *Lal Gece*, *Halam Geldi*, *Yarım* ve *Tereddüt* filmleri olay örgüsü, konunun işleniş şekli ve toplumsal cinsiyet temsilleri açısından incelenmektedir.

ULUSLARARASI MEVZUATTA ÇOCUK GELİN SORUNU

Uluslararası hukuk mevzuatında evlilik konusu, ‘iradede tamlık’ ve ‘iradede özgürlük’ olguları çerçevesinde şekillenmektedir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 16. maddesinde “Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradesiyle yapılır” denilmektedir. Buna göre, evlilik sözleşmesini imzalayacak taraflardan birinde irade ve/veya özgürlük eksikliği olması, söz konusu evliliği tartışmalı hale getirmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) tarafından 1989 yılında kabul edilen “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin¹ 1. maddesinde, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Aynı sözleşmenin 12. maddesinde, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip bir çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda düşüncelerini serbestçe ifade edebileceği, bu görüşlerin çocuğun yaşına ve olgunluk derecesine özen gösterilerek sözleşmeye

¹ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni 2016 yılı itibarıyla Türkiye’de dâhil olmak üzere 196 ülke imzalamıştır.

taraf devletler tarafından tanınacağı belirtilmektedir. Aynı sözleşmenin 36. maddesinde, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek her türlü sömürüye karşı çocuğun korunmasından sözleşmeye taraf devletlerin sorumlu olduğu belirtilmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuk Örgütü, 2004: 7-14).

1979 yılında BMGK tarafından kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme”nin² ‘Önyargıların ve Geleneklerin Tasfiye Edilmesi’ başlıklı 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde şöyle denilmektedir: “Taraf devletler, her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek konusunda gerekli tedbirleri alırlar” (Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, 1979). Aynı Sözleşme’nin ‘Evllenme ve Aile İlişkileri Alanındaki Haklar’ başlıklı 16. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde ise; “Taraf devletler, kadınlara, serbestçe eş seçmede ve kendi rızasıyla evlenmede erkeklerle aynı hakka sahip olma hakkını tanırlar” denilmektedir (Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, 1979). Dolayısıyla sözleşme, taraf ülkelere kadın-erkek eşitliğini sosyo-kültürel bağlamda yaygınlaştırma yükümlülüğü getirmekte ve taraf ülkelerden yerleşik normlarında düzenlemeye gitme hususunda harekete geçmeleri gerekliliğini ifade etmektedir.

ULUSAL MEVZUATTA ÇOCUK GELİN SORUNU

Türk hukuk sisteminde çocuk gelin konusundaki düzenlemeler Anayasanın 10. maddesi ile kurala bağlanmaktadır. Bu maddede “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm BMGK’ce kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme” nin ilgili maddesindeki kadın-erkek eşitliği hükmüyle paralellik göstermektedir. Ulusal mevzuatta, anayasa dışında da konuya dair hükümlere yer verilmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 11. maddesinde “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar” ve 124. maddesinde “Erkek ve kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez” şeklinde buyurucu ifadeler yer almaktadır. 11. madde ile özgür iradenin belirli bir zaman geçmesi ile oluştuğuna; 124. madde ile ise evlilik kurumu oluşturulurken hem kadın hem de erkek için aynı yaşın doldurulması gerekliliğine ve dolayısıyla kadın-erkek eşitliğine vurgu yapılmaktadır. 743 sayılı eski Medeni Kanunda evlilik yaşı kadınlar için 15, erkekler için 17 iken 4721 sayılı yeni Medeni Kanunda her iki cinsiyet için de yasal evlenme yaşının 17 olarak belirlenmiş

² Sözleşmeyi 2016 yılı itibarıyla Türkiye’de dâhil olmak üzere 189 ülke imzalamıştır.

olması ise hem kadın-erkek eşitliği hem de erken evliliklerin önüne geçilmesi açısından olumlu bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir (TBMM Komisyon Raporu, 2010).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın 104. maddesinin 1. fıkrasında ise “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü yer almaktadır. Böylece, evlenme yolu ile bile olsa, on beş yaşını bitirmiş olanların çocuk kimliğini sürdürdüğü kabul edilmiştir. Dolayısıyla, bu kimliği koruyanlara yönelik her türlü cinsel yönelikli şiddet eylemine süreli hapis cezası yaptırımını ile caydırıcılık sağlanmaya çalışılmıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun tanımlar bölümü madde 3-(1)'de de “çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi kapsar” denilmektedir. Bu doğrultuda, on sekiz yaşını doldurmayan yurttaşlar bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimini tamamlamamış, ihmal veya istismara açık bireylerden sayılmakta ve bu bireyler “korunma ihtiyacı olan çocuklar” olarak nitelendirilmektedir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 13.05.2009 tarihli toplantısında, gerekli incelemeleri yaparak soruna çözüm önerileri getirmek üzere “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon”un oluşturulmasına karar verilmiştir. Çalışma süresi içinde TBMM'de resmi olarak sekiz toplantı yapan alt komisyon, konu hakkında bilgi edinmek üzere akademisyenler, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından yetkililer ile sivil toplum kuruluşlarından temsilciler davet ederek görüşlerini almış ve raporun yazım aşamasında yararlanmak üzere söz konusu kişi, kurum ve kuruluşlardan bilgi ve belgeler temin etmiştir. Alt komisyon ayrıca, erken yaşta evlilikler olgusunu yerinde incelemek ve araştırmak adına Kırıkkale, İzmir, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde inceleme programı düzenlemiştir. Sonuç olarak komisyon 2010 tarihli raporunda, çocuk hakları açısından bakıldığında hem erkek hem de kız çocuklar için bir ihlal söz konusu olmakla birlikte, kız çocuklarının erkeklerden çok daha erken yaşta evlendirildiğini ve bu evliliğin sonuçlarının kız çocukları açısından daha ciddi sakıncalar doğurduğunu tespit etmekte; bu nedenle de, erken yaşta gerçekleşen evlilikler üzerine yapılması planlanan araştırmaların kız çocuklar üzerinde yoğunlaşması gerektiğini belirtmektedir. Raporda, kadınları eğitimsizlik, yoksulluk, cahillik ve bağımlılık döngüsüne hapseden bu evliliklerin, onların geleceğe dair hayallerini de ellerinden aldığı, dolayısıyla erken yaşta yapılan evliliklerin, kanuni açıdan bir çocuk, kadın ve insan hakkı ihlali olduğu vurgulanmaktadır (TBMM Komisyon Raporu, 2010).

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK ÇOCUK GELİN OLGUSU

Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere karşın, evlilik yaşına gelmemiş bir çocuğun hukuki olarak değilse de, sosyolojik anlamda evlendirilmesi dünya genelinde sıklıkla karşılaşılan toplumsal sorunlardan biridir. 20-24 yaş grubundaki kadınlardan, 18 yaşından önce evlilik yapanların sayısının dünya üzerinde altmış milyondan fazla olduğu belirtilmektedir (Aktaran: Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 131). Güney Asya, Sahra-altı Afrika ve Güneydoğu Asya ülkeleri, çocuk gelinlerin görülme oranı açısından %20 ile %70 arasında değişen dereceleriyle ilk sıralarda yer almaktadır. “Save the Children” (Çocukları Koruyun) örgütü tarafından, 11 Ekim Dünya Kızlar Günü dolayısıyla açıklanan raporda, dünya genelinde 700 milyon kız çocuğunun 18 yaşın altında evlendirildiği açıklanmıştır. Afganistan, Yemen, Hindistan, Somali gibi ülkelerde kız çocuklarının 10 yaşında evlendirildiklerine dikkat çekilen raporda, erken yaşta yapılan evliliklerin eğitim seviyesinde düşme, cinsel hastalıkların ve erken hamileliğe bağlı ölümlerin artması gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirdiğine işaret edilmektedir (NTV, 2016). Öte yandan çocuk evliliklerinin oranı ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça azalma eğilimi göstermektedir. Özcebe ve Biçer (2013: 87) Japonya, İsveç, Kanada, İngiltere ve Fransa’da çocuk evliliklerinin tüm evliliklerin %1’inden daha azını; Nijer, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Afganistan’da ise %50’sinden daha fazlasını oluşturduğunu rapor etmektedir. Yüksek sayı ve oranlar, soruna yönelik yasal düzenlemeler yapılmasını gerektirmiş olup, Birleşmiş Milletler Çocuk Örgütü (UNICEF) rakamlarına göre kız çocuklarının yüzde 46’sının 18 yaşın altında evlendiği Gambiya ve Tanzanya’da Temmuz 2016’da çocuk evlilikler yasaklanmış ve 18 yaş altı evliliklere karşı ağır cezalar getirilmiştir (BBC Türkçe, 2016).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) çocuk evliliklerine ilişkin verileri, çocuk gelin olgusunun Türkiye açısından da önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. TÜİK’in istatistiksel verilerine göre, 2002 yılında yapılan evliliklerde 16-19 yaş aralığındaki kadınların oranının yüzde %25 olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, 2002 yılında evlenen kadınların 1/4’ü 19 yaşından küçüktür (TÜİK, 2018).

Çizelge 1: Yaş grubuna göre ilk defa evlenenler, 2010-2017

16-19 Yaş Grubu	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	510 910	514 423	520 069	516 635	513 238	512 234	497 722	477 408
Kadın	134 396	130 129	128 550	122 537	115 660	107 665	98 933	88 739

Yaş grubuna göre ilk defa evlenenleri içeren ve en son 30.03.2018 tarihinde güncellenen verilerden derlenen Tablo 1’de görüldüğü gibi, çocuk evlilikleri oranının 2010 yılından itibaren giderek azalmakla birlikte, 2017 yılı itibariyle ciddi sayıda evliliğin hala çocuk yaştaki kızlar arasından gerçekleştirildiği ve konunun ciddi bir sorun olarak geçerliliğini koruduğu anlaşılmaktadır.

TÜİK, çocuk gelin sorununun en fazla ve en az yaşandığı illeri, 2015 yılının verileri doğrultusunda oransal bir harita ile açıklamıştır. Buna göre Kilis (%15.3), Kars (%15.2), Ağrı (%15.1), Muş (%14.4), Niğde (%13.7), Bitlis (%12.7), Kahramanmaraş (%12.5), Aksaray (%12.1), Gaziantep (%11.8) ve Yozgat (%11.5) çocuk gelinlerin en fazla görüldüğü iller olarak öne çıkmaktadır. Tunceli (%1), Rize (%1.5), Trabzon (%1.6), Artvin (%2), Bolu (%2.1), İstanbul (%2.1), Eskişehir (%2.2), Yalova (%2.5), Karabük (%2.6) ve Bursa (%2.7) ise çocuk gelinlerin görülme oranı açısından en düşük olduğu şehirlerdir. Bu verilere göre İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki çocuk gelin oranının, kıyılarda yer alan ve eğitim seviyesinin yüksek olduğu büyükşehirlere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir (Sarıoğlu, 2016).

Söz konusu araştırmaların verileri bir arada değerlendirildiğinde, tüm evlilikler içerisinde kız çocuk evliliği oranının %6.9 ile %56.1 arasında değiştiği görülmektedir. Türkiye’de kız çocuk evliliklerinin, tüm evliliklerin ortalama %30-35’ini oluşturduğu görüşünü dile getiren Diren Çakmak’a göre (2009: 6), sadece Medeni Kanunun öngördüğü şekilde, hakim kararıyla yapılmış olan erken evliliklerin kayıtlarını dikkate alarak yapılacak bir değerlendirme doğru olmayacaktır. Çakmak’a göre, resmi oranı en doğru şekilde belirleyebilmek için, aynı zamanda dini nikaha dayanan erken evliliklerin açığa çıkarıldığı sosyolojik araştırmaların verileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda 2008 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, Diyarbakır’da yaşayan 15 yaş ve üzeri 966 kadın ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin sonucunda, kız çocuklarının 15 yaşında gerçekleştirdiği evliliklerin oranı %19 olarak belirlenmiştir. 16-19 yaş seviyesinin de altında gerçekleştirilen erken evlilikler için oldukça yüksek olan bu oran, araştırma yapılan bölgede, menstruasyon³ gören kız çocuklarının artık evlenebileceği ve evlilik yoluyla aile onurunun korunacağı görüşünün hakim olmasına bağlanmaktadır. Bununla birlikte evliliklerin hatırı

³ Menstruasyon; beyindeki yüksek merkezlerin uyarıları sonrasında yumurtalıklarda üretilen hormonların etkisi altında gebelik için hazırlanmış olan rahim epitelinin (gebelik oluşmadığı takdirde) dökülmesi ile oluşan kanama (Bkz. Ertem ve Koçtürk, 2008: 148).

sayılır bir oranının beşik kertmesi⁴, akraba evliliği⁵ ve berder (bedel) evliliği⁶ şeklinde gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Ertem ve Koçtürk, 2008: 148). Dahası, söz konusu evlilik çeşitlerinin Diyarbakır ile sınırlı kalmayarak geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve kültürel form halini alarak toplumun geneline yerleştiği anlaşılmaktadır.

ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN BAŞLICA NEDENLERİ ve SONUÇLARI

Toplumsal bir sorun olarak değerlendirildiğinde erken yaşta evliliklerin, maddi yetersizlik, eğitim eksikliği, evlilik dışı gebelik, süregelen gelenekler gibi sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler İktisadi ve Toplumsal İşler Birimi tarafından 2000 yılında yapılan Evlilik Modellemeleri Araştırması'nda; çocuk gelin görülme sıklığı ile ailenin yoksulluğu ve ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğu, çocuk gelinlere gelişmiş ülkelerde çok düşük oranda rastlanıldığı ve bu oranın ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre arttığı ya da azaldığı saptanmıştır (United Nations, 2000). TBMM Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon Raporu (2010)'na göre aileler, hem üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de başlık parası yoluyla aileye gelir sağlamak için kız çocuklarını erken yaşta evlendirmektedir. Öte yandan kız çocukları da, babaevinde çektiği maddi sıkıntılardan ve çocuk yaşta katlanmak zorunda kaldığı iş yükünden kurtulacağı düşüncesiyle evliliği bir çıkış yolu olarak görmektedir. Sonuç olarak çocukların erken yaşta evlendirilme sıklığı ile ailenin yoksulluğu arasında doğrudan ilişki bulunduğu belirtilmektedir. Özetle burada, bir tarafta yoksul ailelerin kız çocuklarını ekonomik bağlamda yük olarak gördüğü ve evlendirerek bu yükten kurtulmaya çalıştığı; diğer tarafta evliliği omuzlarına yüklediği yükten kurtuluş olarak gören kız çocuklarının trajik durumu açığa çıkarılmaktadır.

Ailelerin düşük eğitim seviyesi erken evliliklerin yapılmasında ciddi bir etken olup, ebeveynlerin ve çocukların eğitim düzeyinde düşüş oldukça erken evliliklerin oranının artmakta olduğu, erken evlilikler arttıkça da çocukların okula devamlılığında azalma olduğu görülmektedir. TBMM Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon Raporu verilerine göre,

⁴ Beşik Kertmesi; birbirini çok seven eş-dost, komşu veya yakınların, çocukları henüz beşikte iken, beşiklere birer kertme (işaret) vurarak kız ve oğlan çocuğundan habersiz nişan gerçekleştirmeleri. Ne var ki bu yolla gerçekleştirilen nişan, kız ve oğlanın evlenme çağına geldiklerinde birbirleriyle evlenmek istememeleri nedeniyle birtakım sürüşmelere ve gerginliklere yol açabilmektedir. Törelere ağır bastığı yörelerde uygulanan bu evlilik şeklinin bozulması halinde, silahlı eylemler ve kan davaları gündeme gelebilmektedir (Bkz. Sezen, 2005: 188).

⁵ Akraba Evliliği; Kuzey Afrika, Lübnan, Suriye ve Türkiye gibi ülkelerde görülen bu evlilik, nadir bir iç evliliktir (endogami). Ülkemizde yakın akraba evliliği olarak bilinen amca-kızı amca-oğlu evliliği toplulumsuzdaki evliliklerin yüzde 9 ile 10'unu oluşturmaktadır (Bkz. Güvenç, 1993: 47).

⁶ Berder Evliliği; hem kız hem de erkek çocuğuna sahip iki ailenin çocuklarını karşılıklı olarak evlendirmeleri.

Türkiye’de sadece 2009’un Mart ayında 693 çocuk okula erken evlilik ve nişanlanma nedeniyle 20 gün ve üzeri özürsüz olarak devamsızlık yapmıştır. Bu oranda Ağrı, Diyarbakır ve Eskişehir illeri ilk sıralarda yer alırken Gaziantep, Nevşehir ve Mersin bu şehirleri takip etmektedir. Aynı rapora göre, kız çocukları aileleri tarafından eğitimlerini erken yaşta bırakmaya zorlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ailenin kısıtlı ekonomik kaynakları erkek çocukların eğitimi için harcanmakta olduğundan, kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları ailelerince gerekli görülmemektedir (TBMM, 2010).

Evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelikler sonucu meydana gelen istenmeyen gebelik durumu, erken evlilik yapmanın önemli nedenlerinden bir diğeri olarak görülmektedir. Bizzat kişi ya da aile tarafından, toplumsal baskıya maruz kalma tehlikesine yönelik duyulan endişe hali, evliliğin istenmeyen gebelik durumundan kurtuluş yolu olarak görünmesini sağlamaktadır. Neticede, erken yaşta evlilik kişi ve aile için zorunlu hale gelmektedir.

Geleneksel yaşayışta hakim olan kocaya itaatin erken yaşta tesis edilmesi gerektiği ve kız çocuğunun asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğu şeklindeki yaygın düşünce tarzı da erken evliliğe neden olabilmektedir. Ayrıca, kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine sokulmasıyla, gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği (TBMM, 2010) algısı da geleneklerin erken yaşta evlilikler üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Erken yaşta yapılan evlilikler, “düşükler ve ölü doğumlar, ağır sorumlulukların yarattığı duygudurum, sosyalleşememe, ataerkil ailede özellikle kayınvalide ve kayınpeder tarafından maruz kalınan baskılar, içe kapanma, kadının eğitim hayatının dışında kalışı, iş hayatına katılmadığı için eşine ve eşinin ailesine bağımlı oluşu, yoksullaşma, iletişimsizlik, aile içi şiddet gibi fiziksel, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik hasarlar bırakmakta ve olumsuz sonuçlara yol açmaktadır” (Özkan, 2013: 2178).

Çocuk yaşta evliliklerin yukarıda değinilen muhtemel sebep ve sonuçlarına dair bir kanaat oluşması, soruna yönelik çözüm önerileri getirme açısından önem taşımaktadır. Sorunun en önemli nedenleri olarak beliren eğitim eksikliği ve ekonomik yetersizlik, aynı zamanda çözüm önerilerinin yoğunlaştığı alanlar olarak da öne çıkmaktadır.

Çocuk yaşta evliliklerin küresel ölçekte önlenmesi için öncelikle kız çocuklarının eğitimlerinin ve ekonomik fırsatlarının desteklenmesi gerekmektedir. Kız çocuklarının tam eğitim alması ve sonrasında ekonomiye dahil olarak kendi kazançlarını elde etmesi toplum tarafından desteklediği takdirde, ailelerin yoksulluğu kalıcı olarak giderilebilecek dolayısıyla da evlilikler daha ileri yaşlarda ve normal koşullarda gerçekleşebilecektir.

Evlilik yaşına dair sosyal normların değiştirilmesi de sorunun çözümü için bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, konuya yönelik toplumsal farkındalık yaratılması için seferberlik ilan edilmesi önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Erken evlilikleri teşvik eden sosyal normlarda gerçekleştirilecek değişim, çocuk gelin sayısında önemli azalmayı sağlayacaktır. Çocuk gelinlerin normal ve yaygın olarak görüldüğü bölgelere sistematik ve çözüm odaklı programlar geliştirmek, sorunla mücadelenin etkinliğini artıracaktır. Soruna ilişkin bölgesel faktörlerin değişkenlik gösterebileceği göz önünde bulundurulduğunda, bölgeye yönelik programlar, spesifik önlemler alınması hususunda önem taşımaktadır. Öte yandan, varolan programların da geliştirilmesi gerekmektedir. Program uygulayıcılar ve politika belirleyiciler ile görüşmelerin yapılması, sonuçları başarılı programlara kaynak aktarılması, konuya dair esnek, dinamik ve çözüm odaklı güncellenmiş bir yol haritası oluşturulması (Jain ve Kurz, 2007: 41-43) bu hedef doğrultusunda atılması gerekli adımlardır.

Bu bağlamda, toplumsal hareketliliğin sağlanmasında, yerleşik normların sorgulanmasında ve siyasa yapıcılarının harekete geçirilmesinde kamu yararı açısından önemli işlevlere sahip olan gazete, radyo, televizyon, sinema, internet gibi kitle iletişim araçlarının kullanımı da önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle, bireysel ve toplumsal farkındalık oluşturabilme gücüne sahip kitle iletişim araçları, kitleleri toplumsal sorunlar hakkında bilgilendirme, bilinçlendirme ve harekete geçirebilme anlamında sorunun çözümüne önemli katkılarda bulunabilir.

Çoğunluğun sesi olarak hareket eden, güçlü toplumsal grupların ve iktidarların çıkarlarına hizmet eden, statükocu, hiyerarşik ve kâr odaklı anaakım medya ideolojisine karşı Avrupa’da “kamu hizmeti”, ABD’de ise “toplumsal sorumluluk” kavramları ile ifade edilen düşünceye göre medya, her şeyden önce kamu hizmeti yapmalı, kamunun çıkarlarını ön planda tutmalıdır (Uzun, 2006: 636). İkinci düşünceyle ilintili bir kavram olan “hak haberciliği” (right journalism) ise, hak ihlallerini görmezden gelmeyen, ‘ötekileri» haber konusu yapmak için mutlaka bir hak ihlalinin konusu/faili olmalarını beklemeyen, herhangi bir haberi yaparken hak ihlaline yol açmayan bir habercilik anlayışını yansıtmaktadır (Alankuş, 2007: 22). Kadınlar, çocuklar, azınlıklar söz konusu olduğunda onların kendilerini ifade etmelerinde özel önlemlerin alınması gerektiğini benimseyen hak haberciliği anlayışı, eşitlikçi yaklaşımı bir kenara bırakarak aksine pozitif ayrımcılığı benimseyen, sessiz bırakılanların sesini duyurmayı, mağdur olanların mağduriyetlerini ifade etmeyi hedeflemektedir.

Daha geniş kitlelere ulaşabilen televizyon ve sinema gibi araçlar ise sahip oldukları estetik nitelikler sayesinde izleyiciyle duygu odaklı ve doğrudan bir ilişki kurabilmektedir. Bu nedenledir ki, kanaat oluşturma konusunda diğer

kitle iletişim araçlarına göre çok daha etkilidirler. Özellikle sinema, izleyicide daha yoğun ve kalıcı etkiler uyandırabilmektedir. Sinema, imgeler aracılığıyla toplumun bir temsilini üretmektedir. Diğer bir deyişle sinema, toplumsal bir gerçekliği, olguyu yansıtmaktadır. Öte yandan filmler, ürettikleri imgeler aracılığıyla toplumsallaşmakta, yani, kendi gerçekliğini üreterek topluma ilişkin bir bakış açısı, düşünce ortaya koymaktadır. Dolayısıyla filmler, toplumu dönüştüren bir unsur haline gelmektedir. Estetik bir deneyim olarak filmler, izleyicide yarattığı duygulanımlar ve açığa çıkardığı toplumsal etkiler aracılığıyla, tıpkı rasyonel bir düşünce gibi, topluma ilişkin bir gerçekliği açığa çıkarmakta ya da yeni bir algı yaratmaktadır. Böylece sinema, sadece toplumun aynası olarak varlık kazanmamakta, aynı zamanda o toplumu şekillendirebilme gücüne sahip olmaktadır. Filmler ve toplum arasındaki bu çift yönlü ilişki sayesinde sinema, çocuk gelin sorununun tespitine ve çözümüne ilişkin önemli bir potansiyeli barındırmaktadır.

Bireylerin toplumla olan bağının bir kısmının medya aracılığıyla kurulduğu günümüz iletişim koşullarında, dünyaya ve olaylara eleştirel bir perspektiften bakılması tıpkı bir odadaki eşyalara farklı açıdan bakıldığında farklı bir görüntü elde edilmesi durumunda olduğu gibi önceden görülemeyeni görünür kılmaktadır (Timisi, 2010). Toplumun görsel medyaya, özellikle de sinema filmlerine olan ilgisi, toplumsal sorunlara duyarlı senarist ve yönetmenleri de harekete geçirmiş ve çocuk gelinler bu sayede toplumsal görünürlük kazanmışlardır.

İstatistiklerde, çocuk gelin konusuyla ilgili toplumsal farkındalığın arttığı zaman dilimi olarak beliren 2010'lu yıllarda çekilen “Lal Gece”, “Halam Geldi”, “Yarım” ve “Tereddüt” gibi filmler çocuk gelin olgusunu bir sorunsal olarak görünür kılmayı amaçlamakta; erken yaşta evliliğin sebep ve sonuçlarını farklı perspektiflerden ele alarak konuyla ilgili toplumsal duyarlılık oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu filmlerin olay örgüsü, konuyu ele alış şekli ve temsil düzeyi açısından nasıl bir yaklaşım sergiledikleri önem taşımaktadır.

2010 SONRASI TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK GELİNLER

Lal Gece

Yönetmenliğini Reis Çelik'in yaptığı “Lal Gece” (2012) filmi, hapisten yeni çıkmış 50 yaşlarında bir adamın (İlyas Salman), çocuk yaşta bir kızla (Dilan Aksüt) evlendirilmesini konu edinmektedir. Filmde, töre gereği işlediği cinayetin ardından yıllarca hapis yatan adam, cezasını çektikten sonra köyüne geri dönmekte, aile büyükleri de bu fedakârlığın ödülü olarak onu on sekiz yaşından küçük bir kızla evlendirmektedir.

Gerçek bir hikayeden yola çıkılarak çekildiği vurgulanan filmde zaman, mekân ve karakter isimlerine yer verilmemekte, böylece ‘çocuk evliliği’ bölgesel ve dönemsel değil, evrensel ve zamanlar ötesi bir sorun olarak ele alınmak istenmektedir. Ancak filmdeki tüm göstergeler, çocuk gelin olgusunun Türkiye’nin doğusuyla ve buradaki törelerle ilişkilendirildiğini işaret etmektedir. Filmde, namus cinayeti yüzünden yıllarca hapis yatan damat ve onunla evlenmek zorunda bırakılan kız çocuğu, kendilerine toplum tarafından biçilen rolleri oynamak zorunda kalan iki mağdur karakter olarak temsil edilmektedir. Bu anlamda film, kalıplaşmış mağdur-suçlu figürü üretmeksizin iki tarafın da sistemden zarar gördüğünü iddia etmektedir.

Filmin ilk on beş dakikasında, uzaktan ve aktüel çekimlerle belgesele yakın görüntüler sunularak düğün kültürüne ilişkin gelenek, görenek ve töreler, gerçekçi bir üslupla ortaya koyulmaktadır. Kızın beline bağlanan kırmızı kuşak, gerdek odası, yüz görümlüğü, zıfaf çarşafı, koca evine gelinlikle girilip kefenle çıkılması gibi gösterge ve söylemler aracılığıyla ataerkil düşüncenin baskın olduğu toplum yapısındaki evlilik ritüeli kabaca özetlenmektedir.

Filmde, çocuk gelin olgusuyla ilgili en belirgin yaklaşımlar, bu ilk on beş dakikalık süre içinde görülmektedir. Küçük kızlarını kendisinden yaşça büyük bir adamla, para karşılığı ve isteği dışında evlendiren aile, bu ailenin de içinde bulunduğu toplumun kızın üzerinde oluşturduğu maddi ve manevi baskı, içine düştüğü durumun bir sonucu olarak gerdek odasında adamı bekleyen kızın kapatılmışlığının ve çaresizliğinin neden olduğu çıkışsızlık, suskunluk ve travma bu kısa süre içinde anlatılmaktadır.

Filmin çocuk gelin olgusuyla ilgili farkındalık oluşturma çabası, tıpkı filmin üslubundaki toplumsal gerçekçi ve nesnel yaklaşım gibi, adamın gerdek odasına girişine dek devam etmektedir. Çocuk gelinin tek başına beklediği gerdek odasına öznel kamera ile yani adamın gözünden girilmekte, bu çekim tercihiyle izleyici ile adam özdeşleştirilerek filmin odağına çocuk gelinin hikâyesinden çok adamın hikâyesi yerleştirilmektedir.

Çocuk gelin ve damadın diyalogları ile ilerleyen filmin büyük kısmı gerdek odasında geçmektedir. Buradaki gerçek zamanlı akış, konunun sosyolojik boyutunun arka planda bırakıldığını ve o anki durumsallığın öne çıkarıldığını göstermektedir. Hiç tanımadığı bir adamla aynı odada olmaktan tedirgin olan küçük kızın korkuları, adamın insancıl yaklaşımıyla giderek normalleştirilirken; kızla konuşarak onu cinsel birlikteliğe ikna etmeye çalışan adamın toplumun beklediği kanlı çarşafı elde edememe kaygısı bir travmaya dönüştürülmektedir. Erkek egemen toplumun sadece kadını değil erkeği de baskı altına aldığı vurgulanan filmin sonunda kız, adamla aynı yatakta yatmaya ikna olurken, adamın

intihar etmesi, ana karakterlerden biri çocuk gelin olsa da, filmin çocuk gelinle evlenen adamın hikâyesine odaklandığını ve erkek bakış açısıyla çekildiğini göstermektedir.

Çocuk gelin olgusunu yüzeysel olarak ele alan film, bu tarz evliliklerin gerçekleşmesinde suçu ataerkil toplum yapısına yüklemekte, çocuk yaşta bir kızla evlenmeyi kabul eden erkeğin ahlaki çöküşünü görmezden gelmektedir. Kızın içinde bulunduğu durumun çıkışsızlığına, istese de ailesinin yanına dönemeyeceğine vurgu yaparak kızdan kaderine razı olmasını isteyen adam, bu birlikteliği kan davasının sonlanması gibi rasyonel bir nedene dayandırarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bu anlamda film, zorlamayla değil de konuşarak yaklaşıldığında çocuk gelinlerin evliliğe ikna edilebileceğine dair bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Kız çocuğunun içinde bulunduğu durumdan nasıl etkilendiğini aktarmada yetersiz kalan film, evliliğin çocuk gelinler açısından ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dair derinlikli bir yaklaşım sergilememektedir.

Halam Geldi

2013'te gösterime giren "Halam Geldi" filmi de (Yön. Erhan Kozan) "Lal Gece" gibi, kaynağını Türkiye'nin doğusundaki törelerden alan gerçek bir hikâyeden yola çıkılarak çekilmiştir. Filmde, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından Diyarbakır'dan Kuzey Kıbrıs'a getirilen bir grup insanın ataerkil toplum yapısını koruduğu ve törelere bağlı kalmaya devam ettiği görülmektedir. Filmde ataerkil yapı, kadın-erkek ilişkileri ve toplumsal iş bölümü açısından ele alınmaktadır. Erkekler bütün gün kahvede otururken kadınlar ev işi, çocukların bakımı ve meyvelerin ağaçlardan toplanması gibi günlük işleri yürütmektedir. Erkekler, ailenin namusu olarak görülen törelerin uygulayıcısı iken, kadınlar törelere yani erkeğin sözüne itaat etmek zorunda kalan pasif bireyler olarak gösterilmektedir. Kız çocukları, ataerkil düzende inşa edilen ailede, ilk kez menstruasyon gördükleri 13-14 yaşlarına dek hem okula gitmekte hem de annenin yükünü paylaşmaktadır. Şiddet, korku ve sevgiden yoksun bir şekilde büyüyen kız çocuklarının menstruasyon gördükleri andan itibaren evlilik çağına girdikleri düşünülmekte ve töreleri gereği, akrabalar arasından çok önceden seçilen biriyle evlendirilmektedir. Filmde olayın geçtiği toplum, bu tarz evliliklerin nedeni olduğu gibi genel bir sonucu olarak da ele alınmaktadır. Hem sosyolojik açıdan hem de dünyaya gelen hasta ve engelli çocuklar nedeniyle toplumun genetiğini bozan akraba evliliklerinin, toplumun geneline hakim olan bir travma durumu ve mutsuzluk yarattığı görülmektedir.

Film, ilk kez menstruasyon gören fakat evlenip Diyarbakır'a geri dönmek istemeyen Reyhan'ın (Miray Akay) durumunu ailesinden gizlemeye çalışmasını konu edinmektedir. Reyhan'ın parola olarak kullandığı "Halam geldi" cümlesi, ilk kez menstruasyon olan kız çocuklarının bu durumu aralarında gizlice

paylaşmasını ifade etmektedir. Bir süre sonra sırrı açığa çıkan Reyhan, aynı sözcük grubunu memleketten kendisini evlendirmek için gelen akrabası için kullanmaktadır. Babası tarafından okuldan alınarak kendisinden yaşça büyük bir adamla zorla evlendirilen Reyhan, hem duygusal hem de fiziksel şiddete maruz kalmakta, evleneceği adam tarafından tecavüze uğradıktan sonra sınırın öte tarafına kaçmayı başarmasına karşın yetkililer tarafından Türk tarafına geri gönderilmektedir.

Reyhan'ın kaçtığı sınır ötesinden iade edilmesi ve suçluların mahkeme tarafından cezalandırılmasına rağmen bir süre sonra serbest bırakılması gibi gösterge ve yorumlar, filmin çocuk gelin konusunda toplumsal adaletin sağlanamayacağına ilişkin karamsar bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Kıbrıs sorunu, göç, akraba evliliği, çocuk gelinler gibi birbirinden önemli politik ve toplumsal sorunları bir arada ele alan film, bu karamsar yaklaşım nedeniyle her bir konunun travmatik yapısını ayrı ayrı vurgulamaya çalışmaktadır. Dramatik açıdan abartılı bir anlatıma sahip olan filmde, zaman zaman öne çıkan mesaj verme kaygısı, didaktik bir yapıya ve sinemasal dilden uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Çatışmayı temsil eden uçların çok keskin olması ve karakterlere yönelik basmakalıp yaklaşımlar, ele alınan konunun gerçekliğini ve inandırıcılığını zedelemekte ve filmi çocuk gelin olgusuyla ilgili farkındalık oluşturma amacından uzaklaştırmaktadır.

Yarım

Yönetmenliğini Çağıl Nurhak Aydoğdu'nun yaptığı 2015 tarihli “Yarım” filmi, çocuk gelin sorununu Türkiye'nin doğusu ve yoksulluk ilişkisi bağlamında ele almakla birlikte, esas olarak bu tarz evliliklerin öngörülemez sonuçlara yol açabileceğine dikkat çekmektedir.

Film, batılı bir ailenin gelin almak için Türkiye'nin doğusundaki bir köye gelmesiyle başlamaktadır. Ancak ailenin, kızla evlendirecekleri oğlunu yanlarında getirmediği görülmektedir. Başlık parasını alan baba, damadı görmemesine rağmen henüz çocuk yaşta Fidan'ı (Ece Tatay) vermeye razı olur. Uzun bir yolculuğun ardından yeni evine gelen Fidan, evlendirileceği adamın “yarım akıllı” yani zihinsel engelli olduğunu öğrenir. Bu durum, kardeşinden ve doğup büyüdüğü yerden ayrılmak zorunda kalmasıyla birlikte Fidan için, evliliğin travmaya dönüşen sonuçları olarak ön plana çıkmaktadır.

Film ilerledikçe, Fidan'ın eski ve yeni hayatı arasında karşılaştırma yapılabilecek örnekler çoğalmaktadır. Köydeki zamanını dağlarda çobanlık yaparak geçiren Fidan, evde ise küçük kardeşlerine bakmakta, yemek için evdeki bir parça ekmeği kardeşleriyle paylaşmaktadır. Evlendikten sonra daha iyi koşullarda

yaşamaya başlayan küçük kız, buna karşılık yarım akıllı eşi Salih'in (Serhat Yiğit) tüm ihtiyaçlarıyla ilgilenmek zorunda kalır. Bu anlamda, zaman zaman kayın validesinin baskısıyla karşılaşsa da, ev işleri ve diğer konularda özellikle baba ve kız kardeş tarafından kollanmaktadır.

Salih'in çocuksu ve saf yapısı, Fidan'ın yeni yaşamına uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Cinsel istismar ya da şiddet gibi eylemlerle karşılaşmadığı için evlilik sürecinin Fidan açısından travmatik bir sonuca neden olmadığı görülmektedir. Aksine, giderek Salih'e alışan Fidan, Salih'i kendi istediklerini yapması konusunda yönlendirmeye başlar. Bu yönlendirmelerde Fidan'ın henüz bir çocuk olduğu ve evliliği bir oyun gibi sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Fidan ve Salih'in eğlendiği, mutlu görüldüğü sahnelere yer veren film, bu evliliğin Fidan açısından olumlu bir olay olarak görülebileceği duygusunu uyandırmakta ve çocuk gelin olgusunu bir sorun olarak ele almaktan uzaklaşmaktadır. Salih'in denizde boğulmasıyla biten film, aslında çocuk gelin Fidan'ın değil, yarım akıllı Salih'in hikâyesi olarak tamamlanmaktadır.

Tereddüt

2016 yılında gösterime giren, yönetmenliğini Yeşim Ustaoglu'nun yaptığı "Tereddüt" filmi, çocuk yaşta evlendirilen Elmas (Ecem Uzun) ile kamu hastanesinde psikiyatrist olarak çalışan Şehnaz'ın (Funda Eryiğit) kesişen hikâyesini anlatmaktadır. Batıdaki bir kasabada geçen film, çocuk yaştaki kızları zorla evlendirmenin eğitimsizlikten kaynaklanan bir taşra zihniyeti olduğunu öne sürmektedir. Bu açıdan film, çocuk gelin sorununun yalnızca Türkiye'nin doğusunda yaşanan ve törelerle bağlantılı bir sorun olduğu algısını değiştirmektedir.

Kadının iç dünyasına odaklanan film çalkantı, buhran ve travmaları deniz, kıyı ve dalgalar üzerinden somutlayarak, kendine özgü bir dille anlatmaktadır. Elmas ile Şehnaz'ın yolları, adli bir vaka nedeniyle kesişene dek her birinin hayatlarına ayrı ayrı odaklanan film, kadınların eylemlerini keşif ve özgürleşme çabası olarak ele almaktadır. Filmde aynı yoğunlukta anlatılan iki hikâyeden birinde, evliliği boyunca yüklenmek zorunda kaldığı sorumluluklar ve karşısına çıkan sorunlarla baş etmek zorunda kalan Elmas'ın, yıllar içinde bozulan psikolojisine odaklanılmaktadır.

Elmas, evlenmesinin üzerinden iki yıl geçmesine rağmen, çocukluk ve kadınlık arasında gidip gelmekte ve kendisinden beklenen kişi olmaktan güçlük çekmektedir. Gelin olarak geldiği evde, günlük işler dışında eşiyile ve onun hasta annesiyle ilgilenmekte, buna rağmen maddi ve manevi yönden yoksun bırakılmaktadır.

Küçük yaşta, rızası olmadan ailesinden koparıldığı için aidiyet duygusunu yitiren Elmas, kimsesiz ve sevgisiz bir hayat sürmektedir. Çocukları olmadığı için baskı yapan anne ve kendisini fiziksel olarak acı duyduğu cinsel ilişki için zorlayan koca hayatı katlanılmaz kılmaktadır. Evden dışarı çıkmasını istemeyen kocası tarafından ekonomik olarak kendisine bağımlı hale getirilmiş, sosyal hayattan soyutlanmış, dört duvar arasına kapatılmıştır. Her fırsatta balkona kaçan Elmas, burada sigara içerken okula giden, müzik dinleyen, dans eden yaşlılarını ve bir arada gülp eğlenen mutlu aileleri izlemekle yetinmek zorunda kalmaktadır.

Bu durum giderek katlanılmaz bir hal aldığına Elmas'ın psikolojisi, hayatı kendisine yaşanılmaz kılan kocasını ve onun annesini öldürecek kadar bozulur. Bu travmatik olaydan sonra Elmas, Şehnaz'ın çalıştığı hastaneye getirilir. Şehnaz'ın Elmas'la görüştüğü seanslar boyunca, Elmas'ın evliliğine dair gerçekler de ortaya çıkar. Maddi durumu iyi bir aile tarafından istenen Elmas'ın, 13 yaşında okuldan alınıp evlendirildiği öğrenilir. Babasının baskısıyla mahkemede yalan beyanda bulunmak zorunda kalan Elmas'ın yaşı büyütülerek resmi nikâhı kıyılmıştır. Evinden, kardeşinden ve okulundan uzaklaştırılan küçük kız, aptal ve işe yaramaz olduğu için ailesi tarafından istenmediğini düşünmektedir. Nikâhtan sonra geldiği evde hiçbir zaman kendisini bu ailenin bir üyesi olarak hissetmediğini söyleyen Elmas, duvarların üzerine geldiğini, evinde kendisini bir sığıntı gibi hissettiğini itiraf edecektir.

Film, Elmas'ın yaşadığı zorlukları ve içine sokulduğu sürecin onu nasıl suça sürüklediğini tüm gerçekliğiyle anlatmayı başarırken, odak noktasında yer alan çocuk gelinin hikâyesinden ise hiçbir zaman uzaklaşmamaktadır.

SONUÇ

Çocuk gelin sorununa uluslararası mevzuatta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme; ulusal mevzuatta ise Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ile yer verildiği anlaşılmakta olup söz konusu sözleşmelerde, sözleşmelere ya da kanunlara uyulmaması halinde nasıl bir yaptırımla karşılaşılacağı da açıklanmaktadır. Çocuk gelin sorununun çoğunlukla ekonomik yetersizlik, eğitimsizlik, evlilik dışı gebelik ve geleneklerin etkisi gibi nedenlerden kaynaklanması, sorunun dünya genelinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ilişkilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verileri, ülkemizde de çocuk gelin sorununun azımsanmayacak seviyede olduğunu göstermektedir. TBMM Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon'un

2010 tarihli raporunda, erken yaşta evliliklerin ortadan kalkması için toplumun bilinçlendirilmesi, sorunun toplumda görünür kılınması, normalleşen ve meşrulaşan bu evliliklerin sağlıklı yapısının kamuoyuyla paylaşılması temel hedefler olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda soruna yönelik toplumsal farkındalık oluşturmak, çözüme yönelik harekete geçmek anlamında atılması gereken en temel adımdır.

Başta çocuk gelinler olmak üzere, toplumsal sorunlara dikkat çekmek hususunda medya potansiyel bir güç olarak ön plana çıkmaktadır. Televizyon dizileri, sinema filmleri, gazete haberleri, fotoğraf sergileri gibi iletişim araçlarıyla sorun geniş kitlelere tüm boyutlarıyla ve daha etkili bir şekilde ifade edilmektedir. Gerek sorunun ortaya çıktığı anlarda yapılan haberler, gerekse de televizyon dizi ve film senaryolarının sosyal sorumluluklar çerçevesinde şekillendirilmesi, toplumun konuya ilişkin hassasiyetinin ve bilinç düzeyinin canlı tutulmaya çalışılması açısından önemlidir.

Bu bağlamda, çalışmada analiz edilen ve toplumsal sorunlara duyarlılık sonucu çekildiği düşünülen filmlerin geneli değerlendirildiğinde, “Tereddüt” dışındaki üç filmin, çocuk gelin sorununu coğrafi olarak Türkiye’nin doğusuyla sınırladığı görülmektedir. Doğuda yaşayan aileler, yoksulluk nedeniyle ya da aile şerefine sürdürülmesi açısından töreleri gereği kızlarını çocuk yaşta evlendirmektedir. Olayın Kuzey Kıbrıs’ta geçtiği “Halam Geldi” filminde ve öykünün batıdaki bir taşra kasabasına taşındığı “Tereddüt” filminde, çocuk gelin sorununun bir zihniyet meselesi olduğuna dikkat çekilmekte ve bu bağlamda sorunun hem coğrafi hem de düşünsel anlamda sınırları genişletilmektedir.

Bu filmlerde, evlilik yaşına gelmemiş çocukların, resmi nikâh yoluyla yani hukuki olarak değil, dini nikâh yoluyla yani sosyolojik olarak ve kayıt dışı evlendirildikleri görülmektedir. Elmas’ın mahkeme kararıyla yaşının büyütüldüğü ve resmi nikâh yoluyla evlendirildiği “Tereddüt” filminde, kurumların yalan beyanlarla aldatıldığı, böylece çocuk gelin olgusunun meşru bir zemine taşınarak her koşulda görünmez kılınmaya çalışıldığı vurgulanmaktadır.

Çocuk gelin konusunda dört filmin de hemfikir olduğu durum, evliliğin kızların isteği dışında, aileler tarafından zorla gerçekleştirilmesi; kızların evliliğe mecbur ve maruz bırakılmasıdır. Filmlerde, çocukluklarını yaşamalarına izin verilmeden evlendirilerek zorunlu bir yetişkinliğe sürüklenen kız çocuklarının çocukluk ve kadınlık arasında kalarak varoluş problemleri yaşadığı, eğitim hayatından uzaklaştırıldığı, erkeğe ve erkeğin ailesine bağımlı hale getirildiği, sonuç olarak da yoksulluk, cahillik ve bağımlılıktan oluşan bir kısırdöngüye hapsedildikleri görülmektedir.

Genellikle yaşanmış olaylardan yola çıkan filmlerde, çocuk yaştaki bir kızın evlendirilmesindeki en temel ölçütün ailenin yoksulluğu olduğu, bu tarz evliliklerin başlık parası karşılığında gerçekleştirildiği görülmektedir. Yoksulluğun hemen ardından, ikinci ölçüt olarak ailenin şerefi ile ilişkilendirilen törelere itaat gelmektedir. Menstruasyon gören kız çocuklarının evlenebileceğine ilişkin toplumdaki genel kanı doğrultusunda, beşik kertmesi ve akraba evliliği gibi yollara da başvurulmuş, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirildiği, bu yolla ailenin namusunun korunduğuna inanıldığı görülmektedir. Bu bakış açısının, ailelerin eğitim seviyeleri ile doğru orantılı olduğu; yoksulluk, cahillik ve törelere itaat arasında organik bir bağ bulunduğu vurgulanan filmlerde cahil anne-babaların, kızlarını evlendirmek uğruna eğitim hayatlarına son vermekten çekinmediği görülmektedir.

Ataerkil düzenin bir parçası olan bu ailelerde, sadece ekonomik koşulların değil, erken yaşta evliliği bir gereklilik olarak gören zihniyetin de vurgulandığı görülmektedir. Erkeğe itaati esas alan bu düşünceye göre, ataerkil toplumun devamı ancak kızın erken yaşta erkeğin evine girmesiyle sağlanabilmektedir. Bu doğrultuda, babaevinden ayrılan kız çocuğunun geri dönmesi toplum tarafından hoş karşılanmamakta, ve bu durum, gelinliğiyle girdiği evden ancak kefenle çıkabileceği ifade edilen gelinin erkeğe boyun eğmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte ataerkil toplumda erkeğin himayesi, yetişkinliğe girmekte olan kız çocuklarını olası cinsel tacizlerden korumak için gerekli görülürken, yetişkinliğe adım atan kız çocukları ailenin şerefine leke sürecek potansiyel tehditler olarak görülmektedir.

Öte yandan, filmlerde çocuk gelinler, erken yaşta aldıkları sorumlulukların neden olduğu psikolojik baskılarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Eve kapatılan, iş hayatı olmayan dolayısıyla sosyalleşemeyen, eşine bağımlı yaşamak zorunda kalan kız çocukları içine kapanmakta, az ya da çok aile baskısına ve şiddete maruz kalmakta, sonuç olarak da tamamen itaat edip etkisizleşmeye ya da suça meyilli hale gelmeye başlamaktadır.

Evliliğe neden olan toplumsal koşullara ve evlilik sonrasında çocuk gelinlerin yaşadığı bunalımlara odaklanan filmler, çocuk gelin olgusuyla ilgili betimleyici bir perspektif sunmaktadır. Abartılı anlatımlardan kaçınarak, gerçekçi ve inandırıcı bir üslup aracılığıyla dramatizasyonu gerçekleştiren filmlerin, çocuk gelin sorununu tüm boyutlarıyla ifade etmede daha başarılı oldukları; sıklıkla klişelere ve genelgeçer yargılara yer veren filmlerin ise, karakterlerin iç dünyasına girme ve çocuk gelinler açısından bu durumun ne gibi sonuçlar doğurduğu konusunda derinlikli bir yaklaşım sergilemede yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Bununla birlikte dört film, ortak bir payda olarak çocuk gelin sorununu sinema aracılığıyla görünür kılmaktadır. Soruna yönelik toplumsal farkındalığın artmasını sağlayan filmler, sorunu öne çıkararak çözümü için toplumu harekete geçmeye davet etmektedir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2015). Türkiye’de Evlilik Tercihleri Araştırması, <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/t%C3%BCrkiyede%20evlilik%20tercihleri%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%202015.pdf>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Alankuş, S. (2007). İnsan Hakları Haberciliği. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

BBC Türkçe (2016). “Gambiya ve Tanzanya’da çocuk evliliği yasaklandı”, http://www.bbc.com/turkce/dunya/2016/07/160708_gambia_cocukevliligi, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Birleşmiş Milletler Çocuk Örgütü (UNICEF), (2004). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, Ankara: Unicef Türkiye. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, (1979). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin136.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E., Eren, T. “Çocuk Gelinler”, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, İstanbul, 2013. <http://www.marmaramedicaljournal.org/text.php?id=667>, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Çakmak, D. (2009). «Türkiye’de Çocuk Gelinler», Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 20-21 Mart 2009. http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_DIREN%20CAKMAK.doc, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Ertem, M. ve Koçtürk, T. (2008). “Opinions on Early-Age Marriage and Marriage Customs Among Kurdish-Speaking Women in Southeast Turkey”, J Fam Plann Reprod Health Care. Jul; 34(3): 147-152.

Güvenç, B. (1993). “Geleneklerden Kalıntılar: Başlık, Berdel, Kız-Kaçırma, Kuma ve Amca-Kızı Evliliği”, Kadın Araştırmaları Dergisi, 43-48.

Jain, S. ve Kurz, K. (2007). New Insights on Preventing Child Marriage, Washington: The International Center for Research on Women.

NTV, (2016). “Dünyada 700 Milyon “Çocuk Gelin” Var (11 Ekim Dünya Kızlar Günü)”, <http://www.ntv.com.tr/saglik/dunyada-700-milyon-cocuk-gelin-var11-ekim-dunya-kizlar-gunu,-9-Z-gf3GEmZZ1kC9-BKyw>, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Özcebe, H. ve Biçer, B. K. (2013). “Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler”. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*. 86-93.

Özkan, M. S., (2013). “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi* 8 (Özel Sayı), 2177-2190.

Sarıoğlu, B. (2016). “İşte Çocuk Gelin Haritası! En Düşük Tunceli’de, En Yüksek Kilis’te”, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-cocuk-gelin-haritasi-40283867>, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Sezen, L. (2005). “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt.11, Sayı:27, 185-195.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), (2010). “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Timisi, N. (2010). “Medyada Hak Haberciliği”. <http://bianet.org/biamag/medya/124294-medyada-hak-haberciligi>, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2018). *Yaş Grubuna Göre İlk Defa Evlenenler*, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1104, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

United Nations, (2000). “World Marriage Patterns 2000”, www.un.org/esa/population/publications/worldmarriage/worldmarriagepatterns2000.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Uzun, R. (2006). “Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 16. 633-656.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B., (2012). “Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 15 Sayı: 2. 129-161.